

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Rákosi Csilla

Nyelvészeti elméletek argumentációs szerkezetének elemzése

Témavezető: Dr. Kertész András

DE Bölcsészettudományi Kar
2005

1. Az értekezés célkitűzései

A nyelvészeknek gyakran kell szembesülniük azzal, hogy az általuk alkalmazott elmélet olyan következtetések levonására kényszeríti őket, amelyek **ellentétesek** (nyelvi) intuíciójukkal. Ennek a fordítottja is előfordul: sokszor a nyelvész úgy dönt, **megsérti** az elmélete által előírt metatudományos elveket azért, hogy az intuíciójának megfelelő leírását nyújthassa a nyelvi adatoknak. Például (legalábbis átmenetileg) elfogad olyan hipotéziseket, amelyekről tudja, hogy ellenpéldáik vannak, noha az általa vallott módszertan megköveteli az elmélet hipotézisei illetve a nyelvi adatok közötti konzisztenciát. Ez felveti annak szükségességét, hogy megkíséreljük feltárni a nyelvészek által **ténylegesen alkalmazott elméletalkotó tevékenység** jellemzőit, és **szembesítsük azokkal a metatudományos (módszertani) elvekkel**, amelyeket az adott nyelvészeti elmélet explicit vagy implicit módon előír számukra.

Ez a célkitűzés azonban ebben a formában, azaz teljes általánosságban nyilvánvalóan teljesíthetetlen; le kell tehát **szűkítenünk** vizsgálódásainkat a metatudományos elvek és nyelvészeti elméletek egy alkalmasan megválasztott csoportjára. Ebben az értekezésben a nyelvészeti elméletekben alkalmazott **érvelési technikákat** és a rájuk vonatkozó **metatudományos elveket** tesszük vizsgálataink tárgyává két, legalábbis részben a **generatív nyelvészet** keretein belül létrehozott elmélet esetében.

Az a metatudományos nézetrendszer, amelyet a generatív nyelvészet képviselői illetve a GG módszertant követő irányzatok sokasága (például a modularista kognitív nyelvészet művelői) fenntartás nélkül elfogadnak, az **analitikus tudományelmélet standard nézetének** keretein belül maradó tudománykép. E nézetrendszer többek között a következő elemeket tartalmazza:

- (TA) (a) Az empirikus nyelvészeti elméletek hipotézisei között **deduktív** következtetési relációk állnak fenn.
- (b) A nyelvi adatokkal **inkonzisztens** hipotézisrendszerek átmenetileg sem akceptálhatóak.
- (c) A **felfedezés** és az **igazolás kontextusát szigorúan el kell választanunk** egymástól, mivel csak az igazolás hozzáférhető a racionalitás számára.

E felfogással a következő hipotézist állítjuk szembe:

- (TP) (a) Az empirikus nyelvészeti elméletek hipotézisei között releváns módon **plauzibilis** következtetési relációk állnak fenn.
- (b) Kevés kivételtől eltekintve az empirikus nyelvészeti elméletek szerkezete tartalmaz **inkonzisztens** elemeket.
- (c) A **felfedezés** és az **igazolás kontextusa nem választható el** egymástól: ugyanazon eszköztár birtokában és ugyanolyan episztemológiai helyzetben hajtjuk végre őket. Ezért a nyelvészeti elméletek kifejtése alapvetően **argumentatív**.

(TA) és (TP) között dönthetnénk úgy is, hogy mérlegre tesszük mindazon érveket, amelyeket a **tudományelméletben** a két álláspont mellett, illetve velük szemben felsorakoztattak. Mi azonban egy másik utat fogunk választani, mégpedig éppen a tudományelméletben a 20. század második felében lezajlott szemléletváltás szellemében. Célunk ugyanis nem „egyszerűen” az analitikus tudományelmélet standard nézetének kritikája és felváltása egy másik tudományelméleti modellel, hanem az, hogy az analitikus tudományelmélet standard elméletének szellemében tevékenykedő, (TA)-t módszertani háttérfeltevésként akár tudatosan, akár reflektálatlanul elfogadó **nyelvészek** metodológiai elveit szembesítsük tárgy tudományos tevékenységük argumentatív aspektusaival.

Az értekezés célja tehát, hogy a következő hipotézis mellett érveljen:

- (H) (a) Az elemzett elmélet-fragmentumok **argumentációs szerkezete jelentősen eltér** az ezen elméletek mögött meghúzódó metatudományos nézetrendszer által előírt normáktól, azaz **nem teljesítik (TA)-t**. Ugyanakkor **az ezen nyelvészeti elméletekben ténylegesen alkalmazott érvelésmódok rekonstruálása** azt mutatja, hogy a nyelvészek tárgy tudományos tevékenységük során reflektálatlanul ugyan, de **(TP) szellemében járnak el**.
- (b) Az e nyelvészeti elméletekben **ténylegesen alkalmazott érvelésmódok** elemzéséből olyan tapasztalatok szűrhetők le, amelyek **tudatossá tételével** a nyelvészeti kutatómunka hatékonysága növelhető. Másképp fogalmazva: a metatudományos reflexió ezen módja **konstruktív a tárgy tudományos tevékenység szempontjából**.
- (c) Ugyanakkor az ezen tapasztalatok alapján kidolgozott metodológia szükségképpen maga is **folyamatos korrekció** tárgya, azaz alkalmazása nemcsak a tárgy-, hanem **a metatudományos tevékenység szempontjából is konstruktív**.

(H)-t tehát **nem kizárólag tudományelméleti érvekkel** próbáljuk meg igazolni, hanem két **esettanulmány** segítségével is alá kívánjuk támasztani. Így megteremtjük annak az esélyét, hogy a tudományelméleti megfontolások, illetve a tárgytudományos elméletek elemzéséből leszűrt tapasztalatok **folyamatos egymásra vonatkoztatásával** elkerüljük azokat a veszélyeket, amelyeket egy a tudományos praxist figyelmen kívül hagyó metodológia alkalmazása magában hordoz.

2. Az alkalmazott módszerek

Az értekezés a nyelvészeti elméletek argumentációelméleti elemzésével kapcsolatos **módszertani problémák körüljárását** és egy olyan **metodológiai keret kidolgozását és kipróbálását** tűzte ki céljául, amelynek segítségével feltárhatók a tudományos elméletalkotás során alkalmazott argumentációs technikák.

Ebben az elméleti keretben a nem formális tudományos elméletekben található érveléseket **heurisztikus eszközökként** értelmezzük, és azt állítjuk, hogy a nem formális elméletek releváns módon **plauzibilis következtetéseket** tartalmaznak. A plauzibilis következtetések legfőbb jellemzője az, hogy lehetővé teszik, hogy a rendelkezésünkre álló, többnyire bizonytalan igazságértékű információkból további (azaz ezen információhalmazban implicit módon nem tartalmazott) információkhoz jussunk. A plauzibilis következtetések paradigmaticus példája a **redukció**:

$$\frac{\text{Ha } A, \text{ akkor } B.}{B \text{ bizonyossá vált.}} \\ A \text{ hihetőbbé vált.}$$

A plauzibilis következtetések rendelkeznek azzal a tulajdonsággal, hogy segítségükkel kezelni tudjuk az információk alul- és túldetermináltságát, s így alkalmasak lehetnek a tudományos elméletekben fellépő inkonzisztenciák feloldására. Ugyanakkor alkalmazásuk körültekintést és gondos mérlegelést igényel, hiszen új információkhoz juttatnak bennünket, de nem garantálják konklúziójuk bizonyosságát, csupán **hihetőbbé** teszik azt. Új információk azonban bármikor felülbírálnak az így kapott konklúziókat. A plauzibilis következtetések mégis **racionálisak**, mivel megmondják, hogy az adott pillanatban rendelkezésünkre álló információk alapján egy adott sejtés hihetősége nőtt-e.

A plauzibilis következtetések alkalmazására épül az a **metodológiai keret**, amely felváltja az analitikus tudományelmélet standard nézetének módszertanát. Ennek eredményeképpen a tárgytudományos tevékenység sajátosságait sokkal nagyobb mértékben figyelembe ve-

vő, e tevékenység sokkal nagyobb hányadára kiterjedő, ugyanakkor azonban a normativitást nem feladó metaelméleti háttérhez juthatunk.

E modell a tudományos érvelés folyamatát **érvelési ciklusokra** bontja, és e ciklusokat egy **kettős spirál**hoz hasonlítja. Az egyik spirál a **belső koherencia ellenőrzését** szolgálja, amennyiben a parciális bázis tagjaiból plauzibilis következtetésekkel kapott újabb hipotézisek esetében megvizsgáljuk, konzisztensek-e az elmélet többi állításával. A másik spirál a **külső koherencia ellenőrzését** célozza, azaz annak ellenőrzését, vajon helyes előrejelzéseket tesz-e az elméletünk. Ha a tesztek kimenetele negatív, akkor meg kell fontolnunk, mely hipotézisek feladásával juthatunk ellentmondásmentes adathalmazhoz. A lehetséges alternatívák közötti döntés megintcsak plauzibilis következtetések segítségével történik, és fontos szempontja az, hogy egyensúlyt találjunk egyrészt a konzisztenciára való törekvés, másrészt pedig a lehető legtöbb információ figyelembe vétele között. Nincs azonban garancia arra, hogy sikerrel járunk, és az ellentmondásokat egyértelmű és megnyugtató módon meg tudjuk szüntetni; könnyen előfordulhat, hogy miközben az elmélet egyik pontján felszámoljuk az inkonzisztenciát, addig egy másik jön létre az elmélet egy másik, távolabbi pontján, amit újabb érvelési ciklusokban kísérhetünk meg feloldani és így tovább. Következésképpen a tudományos érvelés nem csak ciklikus, hanem **prizmatikus** is: a ciklusok során mindig más nézőpontból szemléljük az adatainkat, hiszen egyrészt új hipotézisekhez jutunk, amelyeket figyelembe kell vennünk, illetve mindig más háttérfeltevés esetében fontoljuk meg, milyen következményekkel járhat a feladása.

Ezen elképzelések szerint tehát a **felfedezés** és az **igazolás kontextusa nem választható el** egymástól, mivel ugyanazon eszköztár birtokában és ugyanolyan episztemológiai helyzetben hajtjuk végre őket: a tárgyszintű elmélet (jelen esetben nyelvészeti elméletfragmentumok) argumentációját elemezve kimutatjuk, hogy plauzibilis következtetéseket alkalmazva, ciklikusan és prizmatikusan érvelnek; másrészt pedig az ezen érveléseket metaszínten elemző és továbbgondoló **metatudományos reflexió** is plauzibilis következtetésekre épül, ciklikusan és prizmatikusan építkezik

A ciklikus érvelés módszertana **reflexív** is, hiszen a metaszíntű reflexió eszköztárát is ilyen módon dolgozzuk ki az értekezés I-IV. részében; végül a **metaszíntű reflexióból adódó tanulságok levonása** illetve a **problémák megoldása** is ugyanezen módszerek birtokában történik/történhet.

3. Az eredmények

Az I. részben a metatudományos reflexió és a tárgytudományos kutatás viszonyát tekintettük át. A metatudományos reflexió legitimitását többek között azzal indokoltuk, hogy a tárgytudományos kutatás gyakran reflektálatlan és naiv módon használ fel tudományelméleti nézetrendszereket vagy ezek egyes elemeit. Arra a konklúzióra jutottunk, hogy csak e két perspektíva folyamatos egymásra vonatkoztatásával érhetünk el olyan eredményt, amely mindkét terület szempontjából konstruktív, azaz hatékony módon járul hozzá az adott tudományterületen felvetődő problémák megoldásához. Hangsúlyoztuk azonban, hogy a metatudományos reflexió nem adhat minden helyzetben univerzálisan alkalmazható módszert, hanem arra kell szorítkoznia, hogy jellegzetes tárgytudományos problémahelyzetek tanulmányozásából szűrjön le tapasztalatokat, majd ezen tapasztalatokat általánosítva kidolgozzon egy módszertant, melyet aztán esettanulmányok segítségével tesztelhet és módosíthat. Ennek szellemében két nyelvészeti elméletfragmentum argumentációs szerkezetének vizsgálatát tűztük ki célul magunk elé, mindenekelőtt azt vizsgálva, hogy az egyes elméletekben miért jelennek meg az ellentmondások, és hogyan kezelik őket. Ez a „hogyan” egyaránt vonatkozott a ténylegesen alkalmazott érvelési technikák elemzésére és azokra a metodológiai előírásokra, amelyeket az adott elmélet módszertana tartalmaz.

Az argumentációelméleti elemzés jelen módjának konstruktivitása a metatudományos reflexió szempontjából tehát mindenekelőtt abban áll, hogy nem egy tisztán tudományelméleti megfontolások alapján kidolgozott, azaz erősen normatív és ezért irrealisztikus metodológiát kapunk eredményül. Ha ugyanis a tárgytudományos elméletekben fellelhető argumentációs technikák akceptálhatóságának megítélését nem bízunk tisztán formai kritériumokra, hanem heurisztikus potenciáljukat vizsgáljuk az adott kontextus sajátosságainak figyelembe vételével, akkor megteremtjük annak a lehetőségét, hogy úgy húzzuk meg a határt az akceptálható és a nem akceptálható érvelések között, hogy nem hanyagoljuk el az adott tudományterület sajátosságait, ugyanakkor azonban nem adjuk fel a normativitás igényét sem. A tárgytudományos kutatás szempontjából pedig a konstruktivitás egyfelől abból adódik, hogy a plauzibilis következtetések elmélete és az erre épülő metodológia a tudományos elméletalkotás sokkal szélesebb területére terjed ki, hiszen nem zárja ki a felfedezés kontextusát illetékeségi köréből, másfelől pedig abból, hogy elkerülhetővé teszi mindazon problémákat, amelyeket egy a tudományelméletben már régen túlhaladott nézetrendszer reflektálatlan és/vagy következtelen alkalmazása magában hordoz. A kölcsönös konstruktivitás további igen lényeges forrása pedig az, hogy a 9. és 10. fejezetben bemutatott metodológiai keretet nem tekintjük

dogmának, hanem folyamatos módosítására és javítására törekszünk mindazon tapasztalatok fényében, amelyeket az esettanulmányokban alkalmazásából leszűrhetünk.

A II. részben a generatív grammatika megjelenése utáni nyelvészeti elméletek többsége által elfogadott metatudományos nézetrendszer, **(TA) tudomány- és argumentációelméleti háttérét** vázoltuk. Az **analitikus tudományelmélet standard nézete** két, egymástól elválaszthatatlan alapfeltevésre épül: egyrészt a nem-konkluzív következtetéseket nem tekinti racionálisnak, másrészt a tudományos elméletek nem tartalmazhatnak ellentmondásokat. Mivel egyedül a konkluzív következtetések alkalmasak arra, hogy biztosítsák és ellenőrizzék egy hipotézisrendszer konzisztenciáját, ezért a tudományos elméletek nem vagy csupán nem konstitutív módon tartalmazhatnak nem-konkluzív következtetéseket. Ez kikényszeríti azt a döntést, hogy az elméletalkotás folyamatát (felfedezés kontextusa) kizárjuk a metasintű reflexió hatálya alól, és kizárólag annak végtermékét vizsgáljuk (igazolás kontextusa). Következésképpen e felfogás szerint az elméletalkotás argumentatív aspektusainak vizsgálata fölösleges és értelmetlen vállalkozás.

E nézetrendszer **argumentációelméleti gyökereit** az arisztotelészi paradigmában találtuk meg, ami ARISZTOTELESZ nézeteinek egyfajta interpretációjára épül, és felerősíti, sőt kizárólagossá teszi ARISZTOTELESZ műveinek bizonyos tendenciáit. E paradigma központi eleme az az elképzelés, hogy nincs szükség az érvelés folyamatának és kontextusának vizsgálatára, hanem elegendő az érvelés végeredményének logikai szerkezetét feltárni. S bár az analitikus tudományelmélet standard nézete nem fogadja el az arisztotelészi paradigma azon elemét, hogy a kreatív gondolkodás szabályai megegyeznek a logika szabályaival, mégis felvállalja és továbbviszi e hagyomány számos lényeges elemét, így azt a tézist is, hogy a nem-konkluzív következtetéseket téves következtetésnek kell nyilvánítanunk, és bármiféle érvelés egyetlen lehetséges mércéjeként a deduktív logikát kell tekintenünk.

A III. részben az arisztotelészi paradigmát kritizáló megközelítésmódokat mutattunk be. A 20. század második felében sokan megkérdőjelezték az arisztotelészi paradigma alapfeltevéseit, és rivális hipotéziseket fogalmaztak meg az érvelés egyes aspektusaira vonatkozóan. Az argumentációelméleti próbálkozások azonban csupán részeredményeket tudtak felmutatni; e részeredmények azért voltak mégis jelentősek, mert egyértelműen abba az irányba mutattak, hogy az argumentációelméletnek el kell szakadnia a formális logika kizárólagosságát hirdető arisztotelészi paradigmától, és – ugyancsak ARISZTOTELESZTől kiindulva – újra kell gondolnia a logika és az érvelés viszonyát. Ez a hétköznapi argumentációval kapcsolatban egyértelműen meg is történt; a tudományos érvelés esetében viszont nem következett be áttörés. Jól szemlélteti ezt a felemás helyzetet WALTON hozzáállása: míg a hétköznapi érvelésben és sok egyéb

területen is (például a jogi érvelésben) elismeri a plauzibilis következtetések racionalitását, a tudományban csupán a felfedezés szakaszában tartja megengedettnek a használatukat, mivel nem felelnek meg a racionalitás azon standardjának, amelynek a deduktív következtetések.

A tudományos elméletek argumentációs szerkezetével kapcsolatban a döntő fordulat a tudományelméletben következett be, melyet az elsősorban KUHN és NICKLES tevékenysége nyomán kibontakozó paradigmaváltás váltott ki. E paradigmaváltás egyik legfontosabb hozadéka a felfedezés és az igazolás szeparálását hirdető reichenbachi dogma elvetése volt, és az is világossá vált, hogy a tudományos elméleteket nem deduktív rendszerré szervezett állítások halmaiként kell értelmeznünk, hanem a problémamegoldó tevékenység állomásaiként. Következésképpen a tudományelméleti reflexiót nem szűkíthetjük az elméletalkotó tevékenység produktumának a kontextust figyelmen kívül hagyó elemzésére, hanem a problémamegoldás folyamatát kell tárgyunknak tekintenünk, és figyelmünknek ki kell terjednie mindazon tényezőkre, amelyek hatékonyságát befolyásolhatják.

A IV. rész (TP) tudomány- és argumentációelméleti háttérét mutatta be. Először számba vettük azokat a következményeket, amelyek a felfedezés és az igazolás kontextusának szétválaszthatatlanságából az empirikus elméletek argumentációs szerkezetére vonatkozóan adódnak. E következmények mindenekelőtt abban állnak, hogy a nem-formális elméletek konstitutív módon alkalmaznak nem-konkluzív következtetéseket is. Ez azonban ellentmondások felépéséhez vezethet, melyeket megintcsak nem-konkluzív következtetések alkalmazásával próbálnak meg feloldani.

Szükségünk volt tehát egy olyan eszköztárra, amelynek segítségével a plauzibilis következtetések leírhatók és elemezhetők. Ennek érdekében visszatértünk ARISZTOTELÉSZhez, és azt láttuk, hogy műveiből kirajzolódik egy másik arisztotelészi paradigma is, amelyet **Topika-paradigmának** nevezünk, és amelynek jelenléte világosan kimutatható ARISZTOTELÉSZ teljes életművében. A Topika-paradigma egyik lényeges eleme az, hogy a szillogizmusok rendszere nem tekinthető a szó mai értelmében formális logikának, hanem tartalmi szempontokat is figyelembe vevő, plauzibilis érvelésként kell értelmeznünk e következtetési módokat. A *Topika*, az *Analitikák* és a *Rétorika* egyaránt – más-más szemszögből – azt vizsgálja, mi jellemzi az egyes érvelésmódokat, milyen releváns aspektusaikat kell figyelembe vennünk elemzésükor, és milyen kapcsolatban állnak az asszertórikus és modális szillogizmusokkal. Arra a konklúzióra jutottunk, hogy a szillogizmusok nem az érvelések kizárólagos mércéjét jelentik, hanem egy olyan ideált, amely csupán egy igen szűk területen, a szükségszerűség birodalmában érvényesülhet; ugyanakkor kijelölik a többi területen alkalmazható érvelések határait.

A Topika-paradigma további fontos tulajdonsága a kognitív szféra bevonása az argumentációelemzésbe. Következő lépésként azt kerestük tehát, mi módon integrálhatók a **kognitív pszichológia** eredményei az argumentációelméleti modellekbe, és arra az eredményre jutottunk, hogy leginkább egy ciklikus és prizmatikus érvelési folyamat lehet képes arra, hogy összhangba hozza egymással azokat a meglátásokat, amelyek az érvelés folyamatának, az érvelés végeredményének, illetve az érvelést kísérő kognitív folyamatoknak a tanulmányozásából nyerhetők.

Ezután PÓLYA GYÖRGY és NICHOLAS RESCHER elképzeléseit alapul véve kidolgoztuk azt az **eszköztárat**, amelynek segítségével lehetőségünk nyílt a tudományos elméletalkotás argumentatív aspektusainak megragadására, és amelynek legfontosabb jellemzőit a 2. pontban már bemutattuk.

Ezt követően arra tettünk kísérletet, hogy **meghúzzuk a határt a plauzibilis és a téves következtetések között**, hiszen enélkül nem állíthatnánk, hogy (TP) normatív elemeket is tartalmaz, és egész vállalkozásunk zátonyra futna. Megfontolásaink eredményeképpen újraértelmeztünk a konkluzív, a plauzibilis illetve a téves következtetések közötti viszonyt, amennyiben amellet érveltünk, hogy episztemológiai szempontból a plauzibilis következtetéseket kell elsődlegesnek tekintenünk, és a konkluzív illetve a téves következtetéseket a plauzibilis következtetések szélső eseteiként értelmezhetjük. Ez az eredmény azért is fontos, mert tökéletesen illeszkedik a Topika-paradigmába.

Az **V. részt** két esettanulmánynak szenteltük. Az elsőben megmutattuk, hogy a generatív szintaxis standard elmélete a gyakorlatban nem az analitikus tudományelmélet bevett nézete által előírt módon, azaz (TA) szellemében jár el, hanem reflektálatlanul ugyan, de (TP)-nek megfelelően; ezzel **alátámasztottuk (H)(a)-t**. Azt is láttuk, hogy ezt CHOMSKY és ROSS is úgy tették, hogy nem volt birtokukban olyan koherens és kidolgozott metatudományos nézetrendszer, amelynek segítségével realisabb önképet alakíthattak volna ki tevékenységükről.

Az első esettanulmány újabb érvet szolgáltatott amellet, hogy nem lehetséges a metatudományos reflexió és a tárgy tudományos tevékenység izolálása: egyrészt azért, mert a tárgy tudományos érvelés is tartalmaz metatudományos elemeket, másrészt pedig a metatudományos ciklusok is felhasználtak tárgy tudományos érvelést, vagyis e két perspektíva folyamatosan váltakozik mind a nyelvész, mind a tudományelméleti reflexiót végző tevékenysége során.

A második esettanulmány **(H)(b)-t** volt hivatott hihetővé tenni. (TP) konstruktivitását oly módon kíséreltük meg alátámasztani, hogy előbb tárgy tudományos ciklusokban rekonstruáltuk WURZEL (1981) érvelését, majd metaszintű ciklusokban megpróbáltunk ezeknél jobb (de az adott elméletek határain belül maradó) alternatívákat találni. A két esettanulmány egyaránt

motivál egy további következtetést is a metatudományos reflexió általunk választott módjának konstruktivitása mellett: ha feladjuk az analitikus filozófia standard nézetének előírásait, és a ciklikus és prizmatikus okoskodást tekintjük módszertani zsinórmértéknek, akkor egyrészt tudatos, reflektált módon tudjuk kezelni az ellentmondásokat, másrészt pedig közölni merünk olyan hipotézisrendszereket is, amelyekről tudjuk, hogy ellentmondásosak, azonban a pillanatnyilag rendelkezésünkre álló adatok alapján jobbak, mint bármely más alternatíva. Sőt, az újabb próbálkozások új hipotéziseket, új példákat és ellenpéldákat vonnak be vizsgálódásainkba, melyek további felfedezetlen területekre invitálnak bennünket, hiszen az új példák esetleg másféle analógiákat sugallnak, az új ellenpéldák közötti analógiák másféle tiltó hipotézisek felállítására adnak alkalmat, és így tovább – egyre bővítve a rendelkezésünkre álló (bár kétségtelenül bizonytalan igazságértékű hipotézisekből álló) ismerethalmazt.

A **VI. részben** eredményeink összefoglalása után azt tekintettük át, milyen irányokban látnunk lehetőséget az alkalmazott módszerek továbbfejlesztésére, illetve milyen korlátokba ütköz(het)ünk, lépéseket téve ily módon **(H)(c)** elfogadása felé. Az általunk javasolt metodológiát nem kívánjuk dogmaként kezelni, hanem reflexív módon kívánjuk alkalmazni. Ez azt jelenti, hogy **nyitottak** kívánunk maradni mindazon problémákra, amelyek a módszer alkalmazása során felvetődnek, és amelyek megoldása elképzeléseink továbbfejlesztéséhez vezethet. Például a két esettanulmányban nem elégedtünk meg azzal, hogy rekonstruáltuk az adott nyelvészeti elméletek heurisztikáit, hanem metaszintű ciklusokban reflektáltunk is e rekonstrukció eredményeire. Adódik a kérdés, vajon honnan tudhatjuk, hogy eljárásunk konstruktív volt, azaz hozzájárult az adott tárgytudományos problémák hatékonyabb megoldásához. Azt kell mondanunk, hogy erre nincs garancia. A metaszintű reflexiót végző személynek is vannak többé-kevésbé **bizonytalan háttérfeltevésai**, ő is csak **részleges bázisból** kiindulva okoskodhat. Ily módon azonban utak sokasága nyílhat meg; a döntés közöttük megintcsak **heurisztikus alapon** történik, amit egy újabb ciklus során szintén górcső alá lehet venni és így tovább. Következésképpen az elméletek értékelése is **plauzibilis következtetések alkalmazásával, ciklikus és prizmatikus érveléssel** történik. Ez azt jelenti, hogy a metaszintű reflexió nem vezet **automatikusan** jobb megoldásokhoz, azonban növeli annak az **esélyét**, hogy ilyeneket találjunk

A tézisekben hivatkozott irodalom

- ARISZTOTELÉSZ (1961a): Első analitika. In: *Organon*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ARISZTOTELÉSZ (1961b): Herméneutika. In: *Organon*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ARISZTOTELÉSZ (1999): *Rétorika*. Budapest: Telosz Kiadó.
- ARISZTOTELÉSZ: *Posterior Analytics*. <http://etext.library.adelaide.edu.au/a/aristotle/a8po>.
- ARISZTOTELÉSZ: *Topics*. <http://etext.library.adelaide.edu.au/a/aristotle/a8t>.
- CHOMSKY, N. (1969 [1957]): *Syntactic Structures*. Mouton: The Hague & Paris.
- CHOMSKY, N. (1966[1964]): *Current Issues in Linguistic Theory*. London/The Hague/Paris: Mouton & Co.
- CHOMSKY, N. (1965): *Aspects of The Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press.
- CHOMSKY, N. (1968, 1972): *Language and Mind*. New York/Chicago/San Francisco/Atlanta: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
- KUHN, T.S. (2000 [1970]): *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest: Osiris.
- NICKLES, T. (1980): Scientific discovery and the future of philosophy of science. In: T. NICKLES (ed.): *Scientific Discovery, Logic and Rationality*. Dordrecht: Reidel, 1-59.
- PÓLYA, GY. (1989): *A plauzibilis következtetés*. Budapest: Gondolat.
- PÓLYA, GY. (1994): *A gondolkodás iskolája*. Budapest: Typotex.
- RESCHER, N. (1973): *The Coherence Theory of Truth*. Oxford: Clarendon Press.
- RESCHER, N. (1976): *Plausible Reasoning*. Assen/Amsterdam: Van Gorcum.
- RESCHER, N. (1977): *Methodological Pragmatism*. Oxford: Blackwell.
- RESCHER, N. (1979): *Cognitive Systematization*. Oxford: Blackwell.
- RESCHER, N. (1987): How Serious a Fallacy Is Inconsistency? *Argumentation* 1, 303-316.
- RESCHER, N. & BRANDOM, R. (1980): *The Logic of Inconsistency*. Oxford.
- ROSS, J.R. (1967): *Constraints on Variables in Syntax*. Indiana University Linguistics Club.
- WALTON, D. (1997). Informal Fallacies. In: DANCY, J. & SOSA, E. (ed.) (1997): *A Companion to Epistemology*. Oxford – Malden: Blackwell, 212-216.
- WURZEL, W.U. (1981): Phonologie: Segmentale Struktur. In: HEIDOLPH, K.E. & FLÄMIG, W. & MOTSCH, W. (Hrsg.) (1981): *Grundzüge einer deutschen Grammatik*. Berlin: Akademie-Verlag, 898-993.

4. A szerzőnek az értekezés tárgyából megjelent illetve közlésre elfogadott publikációi

- RÁKOSI, CS. (2001): A gondolkodás metaforái. In: CSATÁR, P. & MAITZ, P. & TRONKA, K. (szerk.): *A nyelvtantól a szövegtanig*. Tanulmányok Kocsány Piroska tiszteletére. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 230-248.
- RÁKOSI, CS. (2002): Kein Pluralismus in der Argumentationstheorie? *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* 12.1, 81-99.
- RÁKOSI, CS. (2003): Logik und Argumentation. *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* 13.1, 79-90.
- RÁKOSI, CS. (2003): Weitere Argumente für den Pluralismus in der Argumentationsforschung. *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* 13.2, 185-189.
- KERTÉSZ, A. & RÁKOSI, CS. (2004): Ellentmondás és plauzibilis következtetés a nyelvészetben. Előtanulmány nyelvészeti elméletek argumentációs szerkezetének vizsgálatához I. *Magyar Nyelv C/2*, 129-146.
- KERTÉSZ, A. & RÁKOSI, CS. (2004): Ellentmondás és plauzibilis következtetés a nyelvészetben. Előtanulmány nyelvészeti elméletek argumentációs szerkezetének vizsgálatához II. *Magyar Nyelv C/3*, 273-290.
- KERTÉSZ, A. & RÁKOSI, CS. (2004): Plausibles Schließen und die Didaktik der germanistischen Linguistik. In: CZICZA, D. & HEGEDŰS, I. & KAPPEL, P. & NÉMETH, A. (Hg.): *Wertigkeiten, Geschichten und Kontraste. Festschrift für Péter Bassola zum 60. Geburtstag*. Szeged: Grimm Kiadó, 476-487.
- KERTÉSZ, A. & RÁKOSI, CS. (2005): Remarks on the Cognitive Base of Pragmatic Principles. *Acta Linguistica Hungarica* 52(1), 5-40.
- KERTÉSZ, A. & RÁKOSI, CS. (2005): Part-whole and Whole-part Inferences in Generative and Cognitive Linguistics. *Acta Linguistica Hungarica* (megjelenés előtt).
- KERTÉSZ, A. & RÁKOSI, CS. (2005): Rész-egész és egész-rész következtetések a kétszintű szemantikában, a kognitív metaforaelméletben és Chomsky nyelvelméletében. In: KERTÉSZ, A. & PELYVÁS, P. (szerk.): *Tanulmányok a kognitív szemantika köréből*. Budapest: Akadémiai Kiadó [= Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXI] (megjelenés előtt).
- KERTÉSZ, A. & RÁKOSI, CS. (2005): Inconsistency and Plausible Reasoning in an Analysis of German Affricates. A Case Study in the Philosophy of Linguistics. *Language Sciences* (megjelenés előtt).
- RÁKOSI, CS. (2005): The argumentative structure of the standard theory of generative syntax. A case study. *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* (megjelenés előtt).
- RÁKOSI, CS. (2005): A generatív szintaxis standard elméletének argumentációs szerkezete. Esettanulmány. *Argumentum* (megjelenés előtt).
- KERTÉSZ, A. & RÁKOSI, CS. (2005): Plausibles vs. fehlerhaftes Schließen in der Kognitiven Semantik. Eine Fallstudie. *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* (megjelenés előtt).